

OLN

OULD LEIDEN NIEUWS

Magazine van de Historische
Vereniging Oud Leiden

jaargang 13 - nummer 1
maart 2025

450 jaar Leiden Universiteit

**HET OPDRACHTENBOEK
VAN HENDRIK JESSE**

**VEEL GELEERDHEID ONDER
DE ZERKEN**

HISTORISCHE
VERENIGING OUD LEIDEN

Stad en universiteit: een unieke relatie

Januari 2025

Een tijdje geleden werd mij tijdens een kennismaking elders in het land gevraagd waar ik vandaan kwam. "Uit Leiden", was mijn antwoord. "O, wat leuk", zei degene met wie ik stond te praten. "Daar heb ik ook gestudeerd." Dat ik er heb gestudeerd, was uiteraard niet helemaal de strekking van mijn opmerking dat ik uit Leiden kwam.

Tegelijk was ik ook een beetje trots op de enthousiaste reactie van mijn gesprekspartner. Aan diens grijze haren te zien was het al heel wat jaren geleden dat de studie in Leiden had plaats gevonden. Als je dan nu nog jaren met duidelijk plezier terugdenkt aan die tijd, dan is dat een compliment voor de stad.

Ik kan mij geen Leiden zonder universiteit voorstellen. Overal in de stad zie je jongvolwassenen die ik standaard inschat als studenten. De zon hoeft niet eens te schijnen, zolang het maar droog is, dan zoemt en bruist het in de binnenstad en rond het station. Wat werk-

gelegenheid betreft is de universiteit, met zijn aanpalende zorginstellingen en het Bio Science Park, onovertroffen. Leiden is de stad geworden die het nu is, dankzij de eeuwenlange aanwezigheid van de universiteit.

Natuurlijk vallen er boeken vol te schrijven over de tegenstellingen tussen alles en iedereen die met de universiteit te maken heeft, en de inwoners van Leiden die hun kostje bij elkaar schraapten in de textiel-, conserven- of metaalindustrie. Om het maar niet te hebben over de nagenoeg onstillbare behoefte van de universiteit aan ruimte voor onderzoek, onderwijs en huisvesting van studenten en medewerkers. De relatie tussen stad en universiteit is met andere woorden niet alleen maar zonnig.

Uniek is die relatie zeker. In iedere beschrijving van Leiden wordt een aanzienlijke plek ingeruimd voor de universiteit. Vaak in één adem genoemd met het beleg en ontzet in 1574, de Hortus, het koudste plekje op aarde dankzij Kamerlingh Onnes en de vele musea in de stad. Als stad en als regio hebben we veel te danken aan het feit dat Leiden een universiteitsstad is.

Reden genoeg om de universiteit te feliciteren met haar 450ste verjaardag en de stad met haar buitengewone kompaan. Ik wens beide toe dat er nog vele generaties studenten volgen, die met genoegen terugdenken aan hun tijd 'in Leiden'.

Gerda van den Berg
voorzitter@oudleiden.nl

Gerda van den Berg

Foto omslag:

Het Academiegebouw aan het Rapenburg en de Nonnenbrug, Deze brug verbindt de Kloksteeg met de Nonnensteeg. Circa 1930. Fotograaf onbekend. Uitgever Rembrandt Uitgeversmaatschappij. Prentbriefkaart via de Beeldbank van de HVOL.

Inhoud

Van de voorzitter	2
Algemene Ledenvergadering Historische Vereniging Oud Leiden	4
450 jaar Leidse Universiteit	5
Veel geleerdheid op begraafplaats Groenesteeg	9
Hendrik Jesse: van smerig behandeld tot aangenaam gewerkt	13
"Drukke paarden gaf ik met 3 oktober een spuitje valium"	15
Update stadspoorten	17
Trotseerloodjes: een meesterteken van de loodgieter	18
Breestraat 19: een curieus klein hoeksteentje	21
De laatste reddingsactie voor het grootste Glas-in-Beton kunstwerk van ons land	23
Een rijke bouwgeschiedenis die reikt tot de vroege 14e eeuw	25
Boekbesprekingen	28
Excursies	30
Agenda & Colofon	31
Bedrijfsleden	32

450 JAAR LEIDSE UNIVERSITEIT

DE STEM VAN LEIDEN

UPDATE STADSPOORTEN

TROTSEERLOODJES: MEESTERTEKEN VAN LOODGIETER

Algemene Ledenvergadering Historische Vereniging Oud Leiden

Maandag 31 maart, 19.30 uur
(inloop vanaf 19.00 uur)
Stadsfoyer van het Stadhuis,
Stadhuisplein 1

De agenda en alle onderliggende vergaderstukken worden veertien dagen voor de vergadering gepubliceerd op onze website.

Agenda

1. Opening door voorzitter
Gerda van den Berg
2. Ingekomen stukken en mededelingen
3. Notulen Algemene Ledenvergadering
25 maart 2024
4. Algemeen jaarverslag 2024
5. Financiële aangelegenheden
 - Jaarrekening 2024
 - Verslag Financiële Commissie
(decharge aan de penningmeester voor het gevoerde beheer en aan het bestuur voor het gevoerde financiële beleid)
 - Benoeming nieuw lid Financiële Commissie (staande de vergadering)
 - Begroting 2025
8. Bestuurszaken
Benoeming bestuursleden
9. Wat verder ter tafel komt
10. Rondvraag
11. Sluiting

Na afloop van de ALV verzorgt Pieter Slaman een lezing met als titel de *Universitaire architectuur in het Leids stedelijk landschap, 1945-2021*

Slaman is universiteits- en onderwijshistoricus. Hij won in 2024 de LUS Onderwijsprijs voor beste docent. LUS staat voor Leids Universitair Studenten Platform.

450 jaar Leidse Universiteit

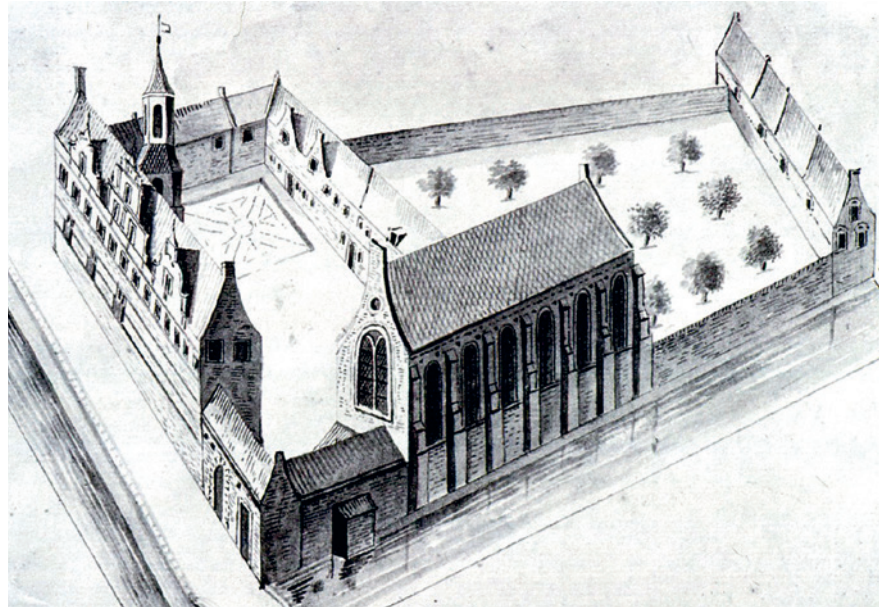
Dit jaar bestaat 'onze' universiteit 450 jaar, een mooi jubileum. Van gift van Willem van Oranje tot internationaal instituut met 7 faculteiten. We blikken terug naar de oprichting van de Academia Lugduno-Batava in 1575 tot de oprichting van de sterrewacht.

Tekst: **Willem Hogendoorn**

In 1575 kreeg Leiden vanwege zijn moedige gedrag tijdens het Spaanse beleg, op voorpraak van prins Willem van Oranje, de eerste universiteit in de Noordelijke Nederlanden. Latijn was de voertaal in de geleerde wereld, de universiteit van Leiden werd zodoende bekend als Academia Lugduna-Batava. Pas in 1875 ontving de universiteit de zo bekende lijfspreuk Praesidium libertatis, bolwerk van de vrijheid.

Academische verhuizingen

Als eerste huisvesting van de universiteit koos men voor het leegstaande Barbaraklooster (zie foto 1), nu Rapenburg 4-10. Toen de universiteit daar twee jaar later uit vertrok, kreeg het de functie van 'Prinsenhof'. Het werd een logeerhuis voor de prins van Oranje en andere hoogheden als die in Leiden op bezoek kwamen. Twee jaar na de stichting al verhuisde de universiteit naar het Faliede Begijnhof, achter het huidige Rapenburg 70 ('de oude UB'). De contouren van de Agneskapel zijn daar nog aanwezig. Door een verdieping aan te leggen kon hier in 1585 de eerste bibliotheek worden gevestigd. Willem van Oranje had al bij de stichting van de universiteit het eerste boek voor de collectie aangeboden, een polyglotbijbel (een bijbel in meerdere talen: Hebreeuws, Aramees, Grieks, Latijn), gedrukt op de persen van Christoffel Plantijn in Antwerpen. Op de benedenverdieping werd de schermeschool ondergebracht, en op de bovenverdieping kwam, slechts gescheiden van de bibliotheek door een muur, het anatomisch theater en een collegezaal. De universiteit stak nog eenmaal het Rapenburg over: in 1581 trok men in het klooster van de witte nonnen (Dominicanessen), het huidige Academieggebouw. De zusters waren door de reformatie verdreven, hun klooster stond leeg.

Het Sint Barbaraklooster

De koudste plek op aarde

Op de zogenaamde Kleine Ruïne, ontstaan in 1807 na de ramp met het kruitschip, werd er aan het Steenschuur in 1856 begonnen met de bouw van een fysisch-, chemisch- en anatomisch laboratorium. Dit laboratorium werd later genoemd naar de beroemde natuurkundige en Nobelprijswinnaar (Heike) Kamerlingh Onnes en wordt door studenten nu 'het KOG' genoemd. Kamerlingh Onnes was de eerste mens op aarde die het in 1908 lukte om het gas helium vloeibaar te krijgen, bij een temperatuur van -271 graden Celsius (slechts twee graden boven het absolute nulpunt). Het was daar toen 'de koudste plek op aarde' en de bijnaam van Kamerlingh Onnes werd 'Professor Diepvries'. Aan de voorzijde van het gebouw zien we een buste van hem op een gedenksteen met daarop: door meten tot weten (zie foto 2). Sinds 2004 is de rechtenfaculteit in dit pand gevestigd.

De gedenksteen van Kamerlingh Onnes

Informatiebord met een foto hoe het er in chemisch laboratorium toen uitzag

In Leiden duurde het tot 1878 voordat de eerste studente, Maria Slothouwer, mocht gaan studeren aan de universiteit.

Statische wetenschap

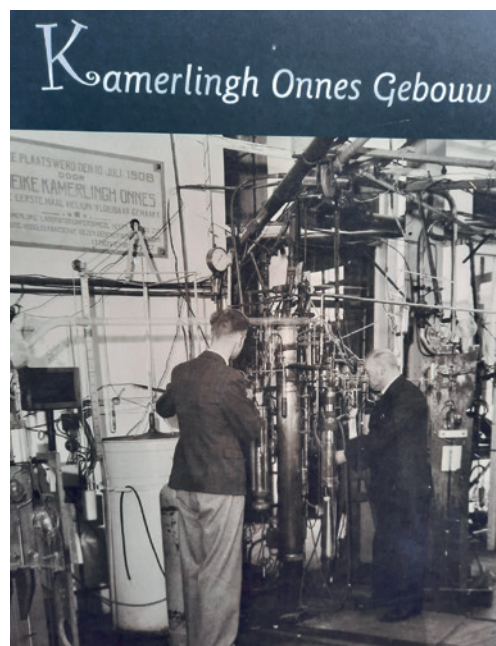
De plek waar Kamerlingh Onnes zijn experimenten in het laboratorium uitvoerde, ligt precies tegenover de plek waar in 1807 een kruitschip was ontploft, met 150 doden en 2000 gewonden tot gevolg. Tart je dan niet het lot om daar 50 jaar later een chemisch laboratorium te bouwen, vragen sommige mensen zich af. Volgens de 'statistische wetenschap' niet, want de kans dat er op dezelfde plek tweemaal een grote ramp plaats vindt, is te verwaarlozen. Aan de zijkant van het voormalig laboratorium - in de Nieuwsteeg - staat een informatiebord waarop is te zien hoe het er toen in het chemisch laboratorium uitzag (zie foto 3).

Internationaal aanzien

Internationaal scoorde de Leidse universiteit vanaf de opening al snel vrij goed. Dit kwam

Gevelsteen bij Raperburg 31

vooral doordat men er in slaagde om gerenommeerde hoogleraren naar Leiden te lokken, zoals de filosoof Justus Lipsius en de geleerde humanist Josephus Scaliger. En ook had Leiden in de 18e eeuw een begenadigd docent in Herman Boerhaave. Hij was niet alleen medicus en botanicus maar had ook nog wiskunde, filosofie en theologie gestudeerd. Naast rector magnificus van de universiteit werd hij ook directeur van de Leidse Hortus. Boerhaave was zijn tijd ver vooruit: hij verliet met zijn studenten de collegezaal en gaf ze les bij het bed van patiënten om een goede diagnose te kunnen stellen. Patiëntgericht onderwijs dus. Veel internationale studenten kwamen toen naar Leiden om van Boerhaave les te krijgen. Hij woonde aan het Raperburg 31. Aan de voorzijde van

zijn woonhuis is een gevelsteen aangebracht (zie foto 4) De vertaling hiervan is: Hier is verleden Hermanus Boerhaave 23 september 1738'. Onder de esculaap staat zijn lijfspreuk: 'Simplex veri sigillum', wat betekent: eenvoud is het kenmerk van het ware. In die tijd waren er nog geen pilletjes om mensen beter te maken. Dus Boerhaave zei: "Neem voldoende rust en ga regelmatig in bad." Deze 3 r's gelden tegenwoordig nog steeds.

Anatomisch theater

Boerhaave was voorstander van medische sectie na het overlijden van patiënten. Dit hielp volgens hem om de oorzaken en symptomen van ziektes beter te doorgronden. Hij deed deze medische secties in het anatomisch theater aan het Rapenburg. De studenten zaten om de snijtafel op een tribune. Ook belangstellenden konden de sectie meemaken door een toegangskaartje te kopen. In 1715 kocht tsaar Peter de Grote hiervoor ook kaartjes voor zichzelf en zijn gevolg. Hij wilde inspiratie opdoen bij Boerhaave om medische hervormingen in zijn eigen Russische rijk te kunnen doorvoeren. Een reconstructie van dit anatomisch theater is te zien in het huidige Rijksmuseum Boerhaave.

Gelijke rechten voor mannen en vrouwen

In Leiden duurde het tot 1878 voordat de eerste studente, Maria Slothouwer, mocht gaan studeren aan de universiteit. Zij heeft uitsluitend colleges gekregen van mannelijke hoogleraren. Want pas in 1929 werd Sophia Antoniadis als eerste vrouwelijke hoogleraar aangesteld. Waarom duurde dit allemaal zo lang? Dit was toen de tijdgeest. Om een voorbeeld hiervan te geven: de alom gerespecteerde Leidse hoogleraar en historicus P.J. Blok was een fel tegenstander van het toelaten van vrouwelijke studenten. Hij vond dat vrouwenhersens niet

*Het cortège,
Litho van L. Springer
via de Beeldbank*

waren ingericht op studeren. Hij zei: 'Meisjes kunnen wel goed uit het hoofd leren, maar als het op historische kritiek aankomt en samenhang zien, zijn ze nergens meer. De feministische golf was er natuurlijk toen nog niet. Gelukkig wordt er tegenwoordig anders over gedacht. In 2021 werd Hester Bijl de eerste vrouwelijke rector magnificus van de Leidse Universiteit. En een jaar later werd Tineke Schutte de eerste vrouwelijke pedel.

*Boerhaave verliet met de studenten
de collegezaal en gaf les aan ze bij het bed van
patiënten om een goede diagnose te kunnen stellen.*

*De plaquette bij het
Academiegebouw*

Plaquette

Op de muur van het academiegebouw aan het Rapenburg hangt een plaquette (zie foto 5). Hierop zien we midden-boven Willem van Oranje met in zijn rechterhand het document van de oprichting van de Leidse Universiteit. In februari 1575 overhandigde hij dat aan Jan van Hout en Jan van der Does die rechts naast hem staan. Zij waren de eerste curatoren van de universiteit. In zijn linkerhand heeft de prins een beeldje van Minerva, de godin van de wijsheid. Op de onderste helft zien we twee Leidenaren

die de laatste Spanjaard de stad uitslaan. De kunstenaar Theo van de Vathorst heeft hiermee willen uitbeelden: 'de vijand verdreven – een universiteit gekregen.' Op het eerste ontwerp van deze plaquette had de kunstenaar twee mannen gezet die de Spanjaard de stad uit knuppelden. De universiteit vond echter dat er een vrouw bij moest staan. Want ook de vrouwen hadden in 1574 een belangrijke rol gespeeld, dus op het definitieve ontwerp werd er een vrouw bij gezet. Het eerste ontwerp (met twee mannen) is nog te zien in de garderobe van het academiegebouw.

Kruidentuin

Leiden heeft de oudste Hortus van Nederland, gesticht in 1590, niet als Hortus Botanicus maar als Hortus Medicus. De studenten kregen hier les in geneeskrachtige kruiden en planten. Het was dus een soort kruidentuin, die nu nog steeds te zien is tegenover de ingang van de Hortus. De eerste directeur was Carolus Clusius, die vanuit Turkije de tulp in Nederland heeft geïntroduceerd. De Hortus is daardoor de bakermat van de Nederlandse tulpenteelt.

Observatorium

Van 1632 tot 1868 was op het dak van het Academiegebouw aan het Rapenburg een van de oudste Europese observatoria gevestigd. Deze is mooi te zien op de afbeelding met het cortège. Frederik Kaiser, naar wie de Kaiserstraat is genoemd, heeft gezorgd voor een nieuwe Sterrewacht op het terrein van de Hortus, die in 1868 klaar was. Het complex bestond uit een centraal koepelgebouw met twee vleugels, geïnspireerd op de sterrenwacht van Sint Petersburg. Op het dak werden een grote en een kleine observatiekoepel aangebracht. Dankzij de nieuwe Sterrewacht steeg het Leidse sterrenkundigen onderzoek tot grote hoogte. In 1971 verhuisde de faculteit naar het Bio Science park.

Veel geleerdheid op begraafplaats Groenesteeg

Van Reuvens tot De Goeje. Er liggen 67 hoogleraren begraven op de historische begraafplaats Groenesteeg. Lodewijk Kallenberg publiceerde er het boek over *Geleerdheid onder zerken*. Hij schreef daarvoor de biografieën van de hoogleraren van de Universiteit Leiden, niet alleen over hun wetenschappelijke nalatenschap, maar ook juist over hun menselijke kant.

Tekst: Marleen Hogendoorn

Het is een druiligere dinsdagmiddag, het schemert al en daarbij miezert het. Het ideale weer om een begraafplaats te bezoeken. Lodewijk Kallenberg ontvangt me in de aula van begraafplaats Groenesteeg. Hij is voorzitter van de Stichting tot Instandhouding van de begraafplaats. Dat zit zo: in 1975 besloot de gemeente het onderhoud te staken om te bezuinigen. Het hek ging dicht, men mocht het niet meer bezoeken, ook niet als je hier familie had liggen. “De boel kwam in verval, dat vonden veel mensen zonde. Daarom is de stichting opgericht. Er werd veel gerestaureerd en in 1995 ging de begraafplaats weer open. We hebben 30 actieve vrijwilligers. Er worden veel activiteiten georganiseerd, zoals rondleidingen. Straks op Vrouwendag houden we een rondleiding langs een aantal bijzondere vrouwen die hier begraven liggen, bijvoorbeeld,” vertelt Kallenberg. De begraafplaats bestaat nu ruim 200 jaar. Voor het 200-jarig jubileum schreef Kallenberg zijn eerste boek: *Leidse Glorie*. “We organiseerden een historische begrafenis, dat zorgde voor veel publiciteit. Veel bekende figuren liepen mee. Diederik van Leyden Gael werd herbegraven. Hij gaf destijds een grote gift aan de gemeente, zodat deze niet failliet ging nadat er bijna een jaarbegroting was verduisterd.”

De begraafplaats werd in 1813 gesticht. In dat jaar werd het niet meer toegestaan om mensen in de kerk te begraven. Dat werd tot die tijd gedaan in de Hooglandse Kerk, de Pieterskerk en de Onze Lieve Vrouwe Kerk (die bestaat nu niet meer, maar stond op de plek waar nu

Ik wilde hun hele levensverhaal optekenen. Waar komen ze vandaan? In wat voor gezin zijn ze geboren?

museum Boerhaave te vinden is – red). De elite van Leiden, dus fabrikanten, burgemeesters, ambtenaren, medici, kunstenaars, werd voortaan hier langs de Zijlsingel en Nieuwe Rijn begraven.

Het idee voor zijn boek kwam heel toevallig. “Frits Berends, emeritus hoogleraar theoretische natuurkunde, had met Dirk van Delft, oud-directeur van Rijksmuseum Boerhaave, een biografie geschreven over de fysicus en Nobelprijswinnaar Lorentz. Kort daarna had ik hem gevraagd om in de aula een lezing over Lorentz te geven. Lorentz zelf is niet op Groenesteeg begraven, maar wel zijn zootje Gerrit Frederik die na negen maanden overleed. Via Frits Berends kwam ik in contact met ProParte, de vereniging van hoogleraren van de Universiteit Leiden en hun partners. Deze vereniging ondersteunt projecten op het gebied van bijzonder universitair erfgoed en was bereid om een substantiële bijdrage te leveren aan een boek over de hoogleraren die hun laatste rustplaats op Groenesteeg hebben gevonden. Het 450-jarig bestaan van de Universiteit Leiden werd de stip op de horizon om dit boek omstreeks 8 februari 2025, de dies natalis, te laten verschijnen.”

En toen kon Kallenberg aan de slag. Als geboren en getogen Leidenaar houdt hij van de stadsgeschiedenis. Hij had al een aantal biografieën geschreven van de hoogleraren voor de website van de begraafplaats, in totaal schreef hij er 67. Het zijn mannelijke hoogleraren, de eerste vrouwelijke hoogleraar werd pas in 1927 aangesteld. Kallenberg: “Je kunt de wetenschappelijke publicaties opzoeken, maar ik wilde hun hele levensverhaal optekenen. Waar komen ze vandaan, in wat voor gezin zijn ze geboren. Waar wonen ze, hoe was hun eigen gezin en wat deden ze nog meer? Vaak waren hoogleraren ook actief in de politiek of in het maatschappelijke leven. En ook: hoe was de begrafenis? Tegenwoordig staat er alleen een advertentie in de krant als er een hoogleraar overlijdt, destijds stond het op de voorpagina met een biografie erbij. Ik ben de archieven in gegaan, van ELO, van de kranten en ik had contact met nabestaanden. Het fijne was dat ik een eindpunt had: de dies van de universiteit in 2025. Anders kon ik nog 10 jaar doorschrijven.”

Wat is u het meeste bijgebleven in uw onderzoek?

“Dat is niet het verhaal van een hoogleraar, maar hoe de universitaire wereld van vroeger totaal anders was dan de huidige universitaire wereld. Ik had wel een idee, maar als je het onderzoekt, dan zie je het helemaal voor je. Colleges werden destijds thuis gegeven, er was geen ruimte bij de universiteit en het ging maar om een klein aantal studenten. Het kon soms zo gaan: de vrouw deed open en ging in de hoek van de kamer een breiwerkje doen, terwijl de hoogleraar in kamerjas college gaf. Het viel me ook op dat veel Leidse musea een hoogleraar als (eerste) directeur hadden. Ze waren de grondleggers van Leiden als museumstad. Vroeger werden hoogleraren door de kroon benoemd, dat is lang geweest en nog niet eens zo heel lang geleden afgeschaft. Koning Willem I bemoeide zich af en toe met de aanstellingen. Leiden is de oudste universiteit van Nederland, maar ook lang de eerste. Dat had veel betekenis. Hoogleraren verdienen aanmerkelijk meer dan elders. Ze hadden ook veel meer aanzien dan nu. Ze woonden meestal aan het Rapenburg, of in die omgeving. De grachtengordel van Leiden.”

Voordat Kallenberg in zijn boek *Geleerdheid onder zerken* over de levens van 67 hoogleraren schrijft, begint hij met een hoofdstuk over de geschiedenis van begraafplaats Groenesteeg. Ook schrijft hij een hoofdstuk over de geschiedenis van de Universiteit Leiden en de instellingen. De biografieën van de hoogleraren zijn vervolgens ingedeeld naar de vijf faculteiten die er destijds waren: Godgeleerdheid, Rechtsgeleerdheid, Geneeskunde, Letteren en Wijsbegeerte, en Wiskunde en Natuurwetenschappen. De volgorde waarin de professoren in ieder hoofdstuk worden besproken is chronologisch wat betreft de datum van hun benoeming tot hoogleraar.

Tijd om de begraafplaats te bezoeken en langs een aantal zerken te lopen. We beginnen bij **Christiaan Snouck Hurgronje** (1857-1936), de bekende Arabist. Kallenberg heeft veel over hem kunnen vinden, hij schrijft:

Zijn vader was in 1837 getrouwd met Adriana Magdalena van Adrichem met wie hij zes kinderen kreeg, drie jongens en drie meisjes. In 1849 werd hij uit zijn ambt gezet vanwege een buitenechtelijke relatie met Anna Maria

de Visser, de dochter van een collega. Na het overlijden van zijn eerste echtgenote Adriana in 1854, trouwde Jacob begin 1855 met Anna, waarmee hij inmiddels drie kinderen had.

Op advies van zijn leermeester De Goeje schrijft Snouck zijn proefschrift 'De Israëlieten te Mekka'. In 1885 arriveerde Snouck in Mekka.

Gekleed in oosterse dracht nam hij aan alle aspecten van het openbare leven deel. Het meer intieme leven en de wereld van de Mekkaanse vrouwen leerde hij kennen door een verbintenis met een slavin. Hij was de eerste westerling die foto's maakte van het leven in Mekka. Snouck was een echte pionier op dit gebied. Hij sleepte in Arabië een enorme camera met zich mee met glasplaten en chemicaliën, waarmee de foto's ontwikkeld konden worden.

Snoucks verblijf in Mekka werd wreed verstoord. In augustus 1885, kort voor het begin van het pelgrimsseizoen, kreeg hij plotseling het consigne om binnen enkele uren Mekka te verlaten. Hij kon slechts een paar spullen meenemen en moest al zijn foto's en aantekeningen achterlaten. Gelukkig werden deze gered en zijn ze hem later nagezonden. De reden voor deze drastische maatregel was dat Snouck ongewild betrokken was geraakt bij een internationale rel over het stelen van een oude gedenksteen, de stèle van Teima, met Aramese inscripties. Een Parijs dagblad publiceerde een verhaal over de diefstal van de stèle en vermeldde dat Snouck Hurgronje daarbij een rol had gespeeld. Het gevolg was dat Snouck Mekka moest verlaten en het land werd uitgezet. Het werd hem verboden ooit nog Mekka te bezoeken.

Terug in Leiden ging Snouck bij zijn moeder op Hooigracht 87 wonen. Na het overhaaste vertrek spande de viceconsul Van der Chijs zich met succes in om de bezittingen van Snouck Hurgronje naar Nederland over te laten komen. Snouck pakte in Leiden de draad weer op en ging aan de Indische Instelling, zoals eerder gedaan, lesgeven.

Snouck Hurgronje overleed op 79-jarige leeftijd op 26 juni 1936. Drie dagen later werd hij begraven. Kallenberg schrijft over de begrafenis:

De enige die van Snouck deze begrafenis mocht bijwonen, was Van Calcar, een collega hoogleraar en vriend. Deze schreef later hierover het volgende: 'In den vroegen morgen van den 29en Juni 1936 werd hij op het kerkhof aan de Groenesteeg te Leiden naast zijn moeder ter ruste gelegd. Ik was de eenige, die hem op zijn laatste tocht begeleidde en daarbij heb ik in alles getrouw zijn voorschriften gevolgd.' Wat er precies met 'zijn voorschriften' wordt bedoeld, daar kunnen we slechts naar gissen.

Het graf van Christiaan Snouck Hurgronje wordt overigens nog vaak bezocht door mensen uit Indonesië. Zo was in april 2016 de ambassadeur hier aanwezig.

We brengen ook een bezoek aan het graf van sterrenkundige **Frederik Kaiser** (1808-1845). Kalleberg heeft in het hoofdstuk over hem een foto van Kaiser met zijn vrouw Aletta Rebecca Maria Barkey tijdens de viering van hun dertig jarig huwelijk. Hij schrijft over hun kinderen en waar ze hebben gewoond.

Kaiser hield zich, net al vele collega's, intensief bezig met het berekenen van banen van

De zerk van
Jan Egens van Iterson

hemellichamen. Dankzij de komeet Halley maakte Kaiser in 1835 wereldwijd naam. Hij slaagde erin om het tijdstip van de doorgang van de komeet door het perihelium op slechts anderhalf uur na juist te bepalen. De berekeningen van alle andere astronomen zaten er twee tot negen dagen naast.

Kaiser had ook bij de Leidse universiteit de aandacht getrokken. Men begreep dat hij een groot sterrenkundige was en verleende hem in 1836 een eredoctoraat. Een jaar later werd hij benoemd tot lector en tevens directeur van de Sterrewacht. In de bewoordingen van destijds: '...won de overtuiging meer en meer veld dat de positie van zulk een buitengewoon man moest verbeterd worden en nadat de Senaat der Leidsche Hoogeschool hem in 1836 het eredoctoraat in de wis- en natuurkundige

faculteit had verleend (...), werd hij in 1837 tot lector in de sterrenkunde en bestuurder van de sterrewacht benoemd'.

Kaiser ging direct aan de slag om de gebrekkige inrichting van de Sterrewacht te verbeteren. Door een vernuftige constructie wist hij daar, hoog in de lucht, een stabielere opstelling te creëren voor een kleine, maar uitstekende kijker.

Deze biografieën, en nog 65 andere, zijn te lezen in *Geleerdheid onder zerken*. Dit boek heeft een groot formaat, telt 232 pagina's en is rijk geïllustreerd met 550 afbeeldingen. Voor HVOL-leden kost het boek 30 euro (winkelprijs 35 euro) en is het te verkrijgen via de website www.oudleiden.nl/publicaties-te-koop-via-hvol.

Hier had uw advertentie kunnen staan

Adverteren?

Neem voor meer informatie over de mogelijkheden voor adverteren in *Oud Leiden Nieuws* contact op met: advertenties@oudleiden.nl

HISTORISCHE
VERENIGING OUD LEIDEN

Hendrik Jesse: van smerig behandeld tot aangenaam gewerkt

Bij de Jesse Stichting is via de erven van architect Hendrik Jesse (1860-1943) een opdrachtenboek binnengekomen. Zo'n primaire bron is een goudmijn voor meer kennis over de architect, zijn relaties en zijn werk. In afwachting van nadere onderzoeksresultaten, deelt de stichting alvast een impressie.

Tekst: [Peter van der Geer](#) en [Jan van Iersel](#)

Tot drie cijfers achter de komma heeft Jesse in dit opdrachtenboek bijna 1000 inkomende betalingen tussen 1878 en 1918 geadministreerd. Die vertellen precies wie de opdrachtgevers waren, maar onthullen dankzij de meermaals bijgeschreven commentaren ook meer over de totstandkoming. Uit zijn beginperiode staan er bovendien 17 tekeningen (foto 1) in.

Dubbel geluk bij een ongeluk

Herstel van een oogontsteking ("ik was enkele weken totaal blind") weerhield de 25-jarige architect-in-wording om zijn fortuin in Parijs te proeven. Om zijn ziekbed in Leiden niet werkloos door te brengen, besloot hij mee te doen met de prijsvraag voor de Nieuwe Kerk in Katwijk. Zou hij de uiterste inzenddatum halen? Aanvankelijk niet, blijkt nu. Door een aanpassing van de opdracht werd de inzenddatum verzet naar 1 december 1885. Dat was zijn geluk. Jesse won de prijsvraag en verwierf zijn eerste honorarium, dat met fl. 5294,32 het jaarsalaris van een hoogleraar ruim overtrof. Bij de eerste steenlegging op Hemelvaartsdag 1886 klonk het engelengeluid van een 900-koppig kinderkoor. Dat de buitenmuren 1,5 meter lager werden dan in zijn ontwerp vond hij moeilijk te verteren.

Crisis

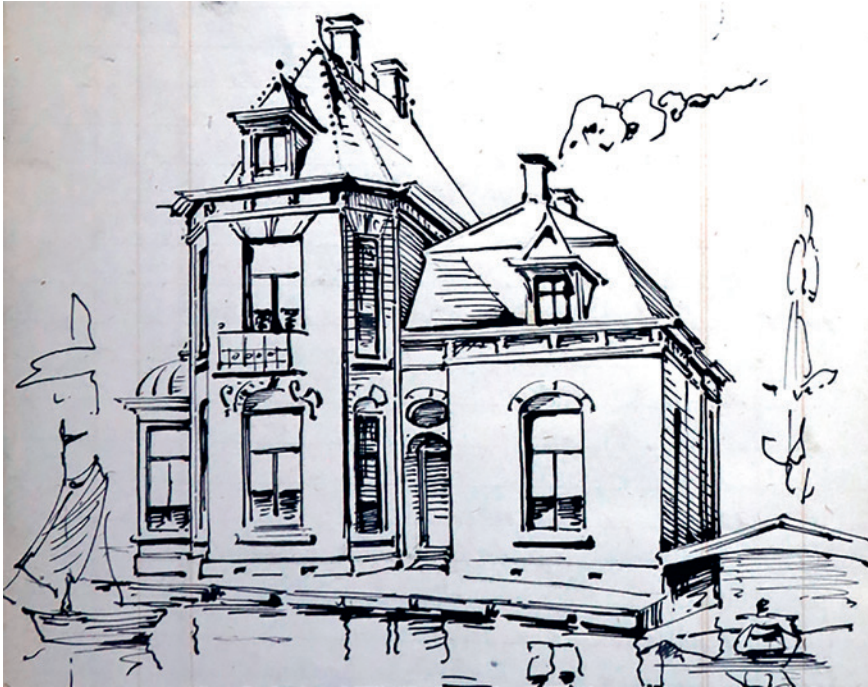
Uit Jesse's talrijke sollicitaties in de periode 1887-1890 was al gebleken dat de Nieuwe Kerk in Katwijk een bliksemstart was zonder instant vervolg. Kon hij niet beter stadsarchitect worden in Harlingen of leraar aan de Rotterdamse kunstacademie? Het duurt negen jaar voordat

Jesse weer zo'n honorarium op jaarbasis verdient. Toch besloot hij in Leiden te blijven, al was het sprokkelen. We weten nu dat zijn allereerste ontwerp in Leiden 'vier huisjes' waren in de volksbuurt achter het Levendaal op de hoek van de 3de Gortestraat en de Pakhuisstraat. Maar het zat 'm niet mee. Aan de Herenstraat zag hij een aannemer voor minder geld zijn ontwerp realiseren: "Smerig behandeld. Ik had 't moeten weten."

Heel wat glaasjes

Wijs geworden pakte hij het grootser aan. Met notaris Gordon bedacht hij in 1892 de Leidsche Bouwmaatschappij ("Hij de statuten, ik de tekeningen en de begroting"). Doel was om grond te kopen aan de Rijnsburgerweg op het stukje Oegstgeest dat in 1896 aan Leiden vervalt. Eén voor één strikte hij bestuursleden, al werden 'daarvoor heel wat glaasjes gedronken.' Zijn oogmerk met deze aanpak: geen discussie over wie de architect moest worden. Wat iedereen kent als Rijnsburgerweg 14-60 blijkt maar een deel te zijn van wat er had moeten staan. De bouwmaatschappij had namelijk de grond vanaf huidige Rijnsburgerweg 6 (naast Villa Antoinette) tot aan de Poelwetering verworven. Furieus procedeerden de

Aan de Herenstraat zag hij een aannemer voor minder geld zijn ontwerp realiseren: 'Smerig behandeld. Ik had 't moeten weten'

*Tekening woonhuis voor
A.J. Hoeken, Maredijk (1890).
Bron: Opdrachtenboek 1878-
1917*

*Vlnr Katwijk (H.J. Jesse),
Stavenisse (H.J. Jesse) en
Krabbendijke (S. de Koning).
Bron: Vredeskerk Katwijk,
Hervormde Gemeente
Stavenisse en René van der
Bie.*

bestuurders tot aan de Raad van State voor een schadeloosstelling toen de gemeente op hun bouwgrond twee zijstraten plande. De straten waren bedoeld als invalsweg naar een nieuwe woonwijk. Die kwam er niet, wel een ziekenhuis, waarvoor één zijstraat werd gerealiseerd: de toegang naar het Poortgebouw. Tussen spoor en rotonde is aan de Rijsburgerweg en Boerhaavelaan driekwart van de woningen ontworpen door Jesse, inclusief zijn eigen woning-kantoor 'De Keet'.

In zijn element

Grote opdrachtgevers werden de firma's annex families Van Hoeken (Leiden), Samsom (Alphen aan den Rijn) en Meerburg (Katwijk).

Voor M.H. van Waveren, de lokale Freddy Heineken van begin 20ste eeuw, was hij jarenlang de bedrijfsarchitect. Maar het meeste plezier beleefde hij – zo blijkt uit de commentaren – aan particuliere opdrachtgevers. “Ze jaagt, ze springt over sloten en heeft tal van andere vermakelijkheden.” Het is de weduwe Maria Gabriella Wiercx met vier boerderijen, inclusief het nog bestaande Maria's Lust in de polder bij Alphen. Hij reisde voor haar naar Bonn toen ze daar een huis kocht en bouwde de serre van haar buiten 'Vrede en Rust' aan de Vecht in Breukelen. 'Aangenaam gewerkt' schreef hij erbij. Voor haar liet hij zelfs de opening van zijn net gereedkomen herensociëteit in Alkmaar schieten.

Jesse's succes maakte ook jaloers. Drie nog bestaande kerken vertonen grote gelijkenis. De eerste was de Vredeskerk in Katwijk (1905). Geïnspireerd hierdoor bestelde Stavenisse ook zo'n ontwerp (1912). Nummer drie verrees in Krabbendijke (1914), maar is door de Goese architect S. de Koning volgens Jesse 'geheel gelijk nagebouwd.' (foto 2) Het administratieboek bevat aan het slot een optelsom van honoraria en bouwsommen, die doorlopen tot en met 1921 (een recordjaar), waarin hij zijn ontwerp voor woningen in De Kooi aflevert. Wat zou het mooi zij als ook de administratie vanaf 1918 boven water komt. De Jesse Stichting wil na verdere analyse het administratieboek voor onderzoek ontsluiten.

In *Oud Leiden Nieuws* publiceren we fragmenten uit verschillende interviews van De Stem van Leiden. Daarmee hopen we u natuurlijk nieuwsgierig te maken naar de verhalen die de leden van De Stem van Leiden hebben vastgelegd. Tijdens de interviews horen we vaak onverwachte pareltjes: leuke, opmerkelijke, maar soms ook hele droevige levensgeschiedenissen passeren de revue.

Dit keer het verhaal van Bert de Jong.

Pareltjes in de geschiedenis van 'gewone' Leidenars

“Drukke paarden gaf ik met 3 oktober een spuitje valium”

Tekst: **commissie De Stem van Leiden**

Zelfs op het moment dat Bert de Jong werd geboren in april 1946 speelde de stalhouderij van zijn vader al een rol in zijn leven. “Omdat hij katholiek was, mocht mijn vader met zijn paarden en wagens al het ambulancevervoer voor het Sint Elisabeth Ziekenhuis verzorgen. Vanwege de goede relatie lag mijn moeder niet op de kraamafdeling, maar op de klasse-afdeling. Ik lag dus niet in mijn wiegje bij mijn moeder. Het was in de tijd van de geboortegolf na de oorlog. Er zijn in die tijd door de drukke weleens kinderen verwisseld. Maar ik lijk gelukkig veel op mijn broers, dus dat zit wel goed.”

Sinas na het hooien

Bert was het derde kind in het gezin; hij had een oudere broer en zus. Later volgden nog een jongen en een meisje. Uit zijn vroege jeugd herinnert Bert zich dat hij altijd buiten speelde met de kinderen uit de grote katholieke gezinnen in de buurt. “We woonden op de Hogewoerd. Daar reden wel twee trams, maar die hoorde je altijd aankomen. En verder was er veel braakliggend terrein waar je kon voetballen, in het Plantsoen, achter de Geregracht, overall. In de zomer hielp de hele buurt met hooien; er werd wel 50 ton hooi bij ons op de hooizolder gestouwd. Na afloop kregen we bij café Plantage een glaasje sinas als beloning voor het sjuwwerk.”

Drie rondjes over het Rapenburg

Vader werkte zeven dagen in de week en

moeder bediende alle dagen de telefoon van de ambulancedienst. Een meldkamer bestond nog niet; iedere ambulancedienst beschikte over zijn eigen centrale. “Als ik op zaterdagavond was gaan stappen of met de basketbalclub ergens naar toe was geweest, lag ik op zondag bij te komen op de bank. Dan kon ik gelijk de telefoon opnemen. En om de week had ik op zondag staldienst, paarden voeren en mesten. Daar kreeg ik dan weer zakgeld van.” De paarden werden niet alleen ingeschakeld voor de ambulancedienst, maar bijvoorbeeld ook om huisartsen te vervoeren bij het afleggen van visites. “Daar hadden we een stuk of vijf dokterscoupeetjes voor. Iedere dokter had zijn eigen koetsier als hij 's ochtends de wijk in ging. Ook bij begrafenissen werden de rijtuigen ingeschakeld. De rouwkamer was op Hoge-

woerd 162, naast het huis waar wij woonden.” Bert glundert als hij herinneringen ophaalt aan bijzondere gelegenheden. “Bij promoties reden we met de promovendus en de twee paranimfen drie keer een rondje over de twee bruggen van het Rapenburg. Na het derde rondje stapten ze uit bij het Academiegebouw. En bij de wisseling van het bestuur van het Leidsch Studenten Corps was er een kroegentocht. Dan gingen we om vijf uur met het oude en het nieuwe bestuur op pad met

de Landauers. Op de achterste stond een bezem voor als de heren onderweg moesten plassen. En de rekening ging naar pa in Wasse-naar. Ik zat vanaf mijn dertiende al op de bok, maar niet als die studenten vervoerd moesten worden. De koetsiers waren er gek op, want die vingen allemaal extra fooien en drank.”

De praalwagens op 3 oktober werden ook door paarden getrokken. Vaak werden die geleend van boeren, maar soms waren het ook hobbypaarden. “Die kwamen allemaal bij ons op stal. Als ze ondeugend waren of niet wilden stilstaan, gaf ik ze valium, twee of drie streepjes met een spuitje op de tong. Niemand wist dat hoor! Het werkte na een half uur en dan liepen ze net de optocht uit. Je kunt er wel naast lopen, maar er zal er maar eentje wild worden met al die kindertjes op de stoep.”

Een knakie erbij

In diezelfde tijd begon het vervoer met paarden en koetsen terug te lopen. De Bentley, de Rolls Royce en de Engelse taxi's deden hun intrede. “In de eerste tijd hadden we ook met de auto's veel werk, zowel met begraven als met trouwen. Toen dat afnam omdat iedereen zelf een auto kreeg, ben ik me gaan specialiseren in het ziekenvervoer. Dat sloot aan bij de deskundigheid van mijn vrouw als verpleegkundige. In 1982 nam Bert, samen met zijn neef, het bedrijf over van zijn vader en zijn oom. Al snel bleek dat ze met hun zeven ambulances in veel te dure huisvesting zaten; daarom zijn ze een nieuw bedrijfspand gaan bouwen bij het Pesthuis. “Omdat mijn neef het zo leuk vond, hadden we ook nog een Bentley voor bruiloften, een lijkauto en drie volgwagens.” “Toen de paarden bij ons weggingen, ben ik in het bestuur van de 3 October Vereniging gegaan. Van mijn 30e tot mijn 70e ben ik commissielid geweest.”

Nieuwsgierig naar meer van deze verhalen?

De Stem van Leiden heeft bijna 150 interviews afgenomen en levensverhalen van de 'gewone Leidenaar' opgenomen, volledig uitgeschreven en samengevat.

Vrijwel alle verhalen zijn te lezen en te beluisteren op de website van Erfgoed Leiden en Omstreken, www.erfgoedleiden.nl onder **Collecties > Uw verhalen**.

Update stadspoorten

Het plan om de verdwenen Leidse stadspoorten beleefbaar te maken, wordt realiteit! Tijdens de Open Monumentendagen werd de app van Stichting Verborgene Stad, met zes digitale 3D-visualisaties, gelanceerd.

Tekst: Jan-Jaap de Haan

Het project bestaat uit drie onderdelen. Ten eerste educatie: scholieren van het DaVinci Technasium dacht al eerder mee over manieren om erfgoed, zowel digitaal als fysiek, zichtbaar te maken. Studenten van de Hogeschool Utrecht waren betrokken bij het uitdenken van drie concepten voor de openbare ruimte, onder leiding van Bureau RuimteVerhaal.nl.

Het eerste concept betreft projecties van de poort met licht op de bestrating. Het tweede concept betreft een gedeeltelijke reconstructie in de openbare ruimte, zoals het gedeeltelijk op metselen van muurdelen, net als elders is gedaan met de resten van waltorens. Het derde concept betreft een 'poortmeubel', bijvoorbeeld een stoel of tafel, gebaseerd op de vorm van de stadspoort, uitgevoerd in cortenstaal of natuursteen. Zo'n poortmeubel bevat een QR-code die de 3D app activeert met de geschiedenis van de verdwenen poort. Dit poortmeubel-idee kreeg tijdens de interactieve sessies met de gemeente, de HVOL, het Singelpark en de studenten de meeste steun. De concepten zijn inmiddels aangeboden aan wethouder North, die gemeentelijke ondersteuning toezegde voor de uitwerking.

Dit jaar krijgt het Stadspoorten-project een ver-

volg, doordat de verhalen van de zes poorten verschijnen in een publicatie en een podcast. Deze worden verteld door een fictief personage dat direct betrokken was bij de functie van de poorten, zoals de trekschuit-schipper, een immigrant, of een boer die zijn vee laat weiden.

Dat de stadspoorten actueel zijn, blijkt ook uit recente vondsten aan het Noordeinde. Bij de rioleringswerkzaamheden doken twee onbekende hoektorens op. De betreffende locatie tussen kazerne en de Rembrandtstraat, is anders dan tot nu toe bekend is uit onderzoek. Gelukkig zijn de muurdelen ondanks beschadigingen op tijd onderzocht. Mogelijk betreft het delen van de middeleeuwse voorganger van de Witte Poort, waarvan geen betrouwbare afbeeldingen bekend zijn.

Trotseerloodjes: een meesterteken van de loodgieter

Trotseerloodjes zijn loden flapjes die over een spijker heen worden gesoldeerd om inwateren te voorkomen en zo het doorroesten van de nagel tegen te gaan. Je vindt ze bijvoorbeeld bij de zinken zijkanten, de wangen, van een dakkapel of op loden stukken voor dakbedekking. Niks spectaculairs dacht u, maar die loodjes zijn anders van vorm, hebben verschillende tekens en ze verwijzen naar de maker van het werk. Ze gaan al vier eeuwen mee. Het toont de trots van de vakman die duidelijk maakt dat dit werk van hem is.

Tekst: [Hans Klinken](#)

Anno nu is die trots toch wat weggezakt en worden de loden loodjes aanmerkelijk minder

vaak toegepast en is er zink voor in de plaats gekomen. Restauratie-loodgieters gebruiken het nog wel, maar door het teruglopende gebruik is daarmee veel informatie voor de komende generaties teloor gegaan.

De versieringen op het loodje zeggen iets over de vroegere werkman en zijn beroep. De leihammer is van een leidekker en een pomp van een pompenmaker. Anno nu zijn het voornamelijk initialen of voluit de naam van het bedrijf. Het kost veel moeite om de trotseerloodjes in situ te vinden. Behalve dat ze op dakhoogte te vinden zijn, is de kans ook groot dat er weinig hebben overleefd en zijn omgesmolten. Eén locatie is ons bekend; het Mierennesthofje aan de Hooglandse Kerkgracht. Toevallig werd een extra exemplaar ontdekt omdat de schrijver van dit stuk uit zijn dakraam hing en een exemplaar bij 'de wangen' van de burens zag van de Leidse loodgieter Hundersmarck.

Die dakloodjes hebben vele verschillende namen. 'Trotseerloodje' bijvoorbeeld maar ook traceerloodje is gangbaar. Het woordenboek heeft het over trosseerloodje afgeleid van het Frans trousseur (optillen). Je kan het loden flapje inderdaad optillen. Ook wordt transeerlood vermeld én trotseerlood zoals wij in dit artikel hanteren. Het loodje trotseert immers de regen.

Voor je weet heeft het loodje het loodje gelegd en verdwijnen ze onbeschreven in de smeltoven waarmee een mooie historie en kennis zou verdwijnen.

Al in de 16e eeuw werd er met lood als materiaal gewerkt en zo ook met die loden afdekkers. Via Peter Klunder die een site bijhoudt over het fenomeen, kregen we een en ander toegestuurd van het boek Meestertekens op het

*Loodje met datum,
dat niet veel voorkomt*

dak van P. Steijn waar deze de trotseerloodjes beschrijft vanaf 1580 tot eind vorige eeuw. Hij merkt voor Zuid Holland op dat er in Den Haag weinig dakloodjes worden gevonden, wat hij terecht, vreemd vindt. Van de Leidse loodgieters zijn de trotseerloodjes goed te onderscheiden van die van bijvoorbeeld Gouda en Delft. De Leidse variant is van een fors formaat met een puntige of juist ronde onderkant. Sommige van die oude Leidse loodjes worden her en der in ons land teruggevonden en

niet altijd naast de deur, zoals die op kasteel Cannenburgh te Vaassen en de Nederlandse Hervormde Kerk in Avezaath. Een ander voorbeeld; een exemplaar van 1703 is gevonden op de Pieterskerk te Leiden maar ook op het stadhuis van Hoorn en de St. Janskathedraal in Den Bosch. Van slechts twee vroege Leidse makers zijn de namen via het loodje bekend volgens Steijn; Hendrik van Abkoude (rond 1700) en Arend Swanenburgh waarvan zijn loden initialen zijn gevonden op het dak van

*Een trotseerloodjes met
het wapen van Leiden er
op. (collectie Museum de
Lakenhal)*

Modern trotseerloodje van loodgietersbedrijf Hundersmarck aan de wang van de burens aan de Lange Mare

Rechtsonder: Loodje met Ter Aar en Leiden

Linksonder: Loodje op de wang van de dakkapel Mierennesthofje Hooglandse Kerkgracht

het Nieuwe Orangerie Huys in de Hortus te Leiden (1744). Wat de Leidse collecties betreft is het oudste exemplaar die van 1684 met de afkorting 'SB' uit de collectie van museum De Lakenhal en het meest afwijkend is het vierkante loodstempel uit de 19e eeuw van A.B. Woestenburg. Ook in de afgelopen eeuw werd het loodje veel gebruikt zoals die van K. H. Hamburger (met de data 1866-1989) en van John Kager uit 1922. Vergeet het maar dat er anno nu helemaal geen trotseerloodje wordt gebruikt. Zie die van loodgieterij Prins uit 2017! Alle in de Leidse traditionele vorm uitgevoerd.

De meest voorkomende methode om inwateren te voorkomen; de zinken trotseerder

Alleen zijn de loodjes die bij de opbouw van het stadhuis na de brand van 1929 anders. Het zijn namelijk herdenkings-trotseerloodjes en geen meestertekens. Het zijn het stadswaapen, de brand zelf, de datum 1938 (herbouw) en de herboren toren. Het wordt tijd voor een uitputtende studie van dit dakonderdeel. Voor je weet heeft het loodje het loodje gelegd en verdwijnen ze onbeschreven in de smeltoven, waarmee een mooie historie en kennis zou verdwijnen.

Met dank aan de informatie van Peter Klunder, Paul Steijn en van Sam Erades die ook een aantal voorbeelden stuurden, evenals het museum De Lakenhal.

Breestraat 19: een curieus klein hoeksteentje

In de brede gevel van Breestraat 19 bevindt zich linksonder een klein gevelsteentje met als tekst: R:H:V: Kuffeler, 17 5/4 91. Wie was deze Kuffeler? Commissie Geveltekens ging op onderzoek uit.

Tekst: **Thijs de Vries**

Met deze initialen wordt René Henri van der MEER van KUFFELER bedoeld, geboren 5 september 1787, gedoopt in de Waalse kerk (Église Wallonne, destijds de Vrouwenkerk aan de Haarlemmerstraat). Na het overlijden van zijn kinderloze oom mr. Jacob van der Meer (junior), Heer van Hoogeveen, voegde hij de naam Van der Meer voor Van Kuffeler.

Hij was een zoon van mr. Pieter van Kuffeler en Elisabeth Cornelia van der Meer, die op 6 december 1784 in de Pieterskerk trouwden. Uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren. Kennelijk heeft vader Van Kuffeler, zoals meer deftige lieden in die tijd, de overstap naar de Waalse Kerk gemaakt, mede om hun Frans te cultiveren.

Elisabeth Cornelia van der Meer woonde bij haar huwelijk nog in het ouderlijk huis op het toen nog Steenschuur genoemd adres, maar thans Rapenburg, op het huidige nummer 106.

Haar vader was schatrijk en ook haar verdere familie was bepaald niet armlastig. Als een der erfgenamen van Andreas Cunaeus kocht Elisabeth Cornelia op 7 februari 1789 op een veiling diens huizen aan de Breestraat en in de Varkensteeg (thans Schoolsteeg) voor 18.000 gulden. De twee afzonderlijke huizen aan de Breestraat werden in 1791 verheeld en kregen een volledig nieuwe voorgevel, waarvoor de eerste steen dus gelegd werd door de vierjarige René Henri (volgens de gangbare notatie op 5 april, niet 4 mei).

Waarvoor Elisabeth Cornelia dit gebouwencomplex kocht en er veel geld in investeerde, is niet duidelijk. Van Kuffeler behield het tot 11

februari 1808 toen hij het voor 14.000 gulden verkocht, waarmee het verlies dus vierduizend gulden was plus alle verbouwingkosten, maar voor die tijd een mooie prijs. Pieter Frederik was onder meer 'capiteijn', de op één na hoogste functie bij de Leidse Schutterij. Om deze rang te kunnen bereiken moet hij wel een prinsgezinde kijk op de wereld gehad hebben.

Zo werd hij in 1787 lid van de Vroedschap (vergelijkbaar met de Gemeenteraad) nadat de patriotten uit de Vroedschap verwijderd waren en in 1788 werd hij burgemeester. Namens de

Breestraat 19

stad Leiden werd hij geïmmitteerd als Raad ter Admiraliteit van Amsterdam van 1791 tot 1794, zodat hij in Amsterdam ging wonen. In 1794 deed hij afstand van al zijn ambten, en daarna hield hij zich stil. Hij verhuisde in 1805 naar Gouda. Daarna wachtte hij denkelijk op de verdwijning van de Franse overheersing en zodra Willem I voor een (Oranje) omwenteling in 1813 zorgde, verscheen hij weer ten tonele: als vrederechter op het pluche in het kanton Gouda van 1814 tot zijn overlijden in 1839, en vanaf 1816 tot zijn dood lid van de gemeenteraad. Ook werd hij lid van Provinciale Staten. Zijn vrouw Elisabeth Cornelia was al in 1822 in Gouda overleden.

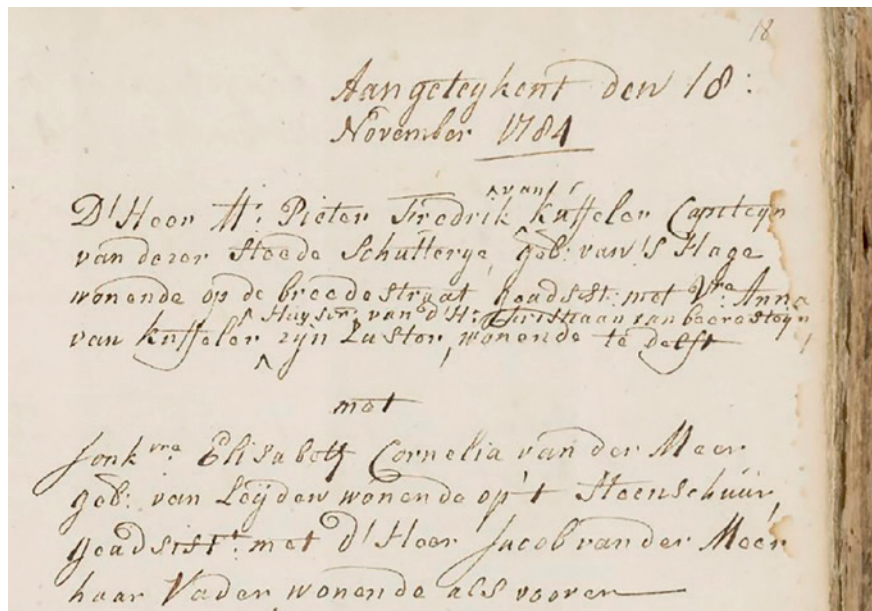
Linksonder: Optekening van de ondertrouw, 18 november 1784

Rechtsonder: Wapenschild van P.F. van Kuffeler, 1783, hout, Lakenhal.

René Henri werd leerling van de Latijnse school in Leiden op 30 augustus 1800 en op 13 september 1803 ingeschreven aan de Leidse Uni-

versiteit. Op 28 juni 1809 trouwde hij in Arnhem met Agneta Jeanetta Roukens. Van 1809 tot 1811 woonden zij in Gouda, maar in 1812 werd René Henri benoemd tot maire (burgemeester) van Monster in het Westland. Hij bekleedde er tal van ambten: naast burgemeester ook secretaris, griffier van het kantongerecht Naaldwijk enz. Zijn vrouw overleed er op 9 mei 1815; uit dit huwelijk kwamen geen kinderen. Op 7 oktober 1818 hertrouwde hij te Monster met Constantia Johanna Herckenrath, geboren te Monster in 1798 en Rooms-katholiek gedoopt. Zij zou het leven schenken aan tien kinderen, al overleden de meesten daarvan al heel snel of zo rond hun twintigste levensjaar. Slechts twee dochters werden behoorlijk oud. Zoon Leon is bovendien de hoofdpersoon in het boek van Annejet van der Zijl, *Fortuna's kinderen*. Een trans-Atlantische familiechroniek (Amsterdam 2021).

René Henri was 49 jaar toen hij overleed te Monster op 12 juli 1837; zijn weduwe zou hem overleven tot zij op 27 januari 1880 in Hilversum stierf. Voor de herinnering aan deze verdienstelijke persoon is dit bescheiden steentje, door hem op vierjarige leeftijd gelegd, een eeuwige erkenning.

De laatste reddingsactie voor het grootste Glas-in-Beton kunstwerk van ons land

Begin 2025 startte de laatste reddingspoging voor het glas-in-beton kunstwerk uit Stationsplein 107 van Jan Meine Jansen. Eerder Juridische procedures voor monumentenstatus en tegen sloop van het gebouw werden verloren.

Tekst: **Jan-Jaap de Haan**

Toch is er een laatste strohalm om het kunstwerk te redden. De gemeente is bereid om het kunstwerk als ruimtelijke eis op te nemen voor de nieuwbouw in het Morspoortgebied.

Daarvoor moe(s)ten echter nog flinke hobbels genomen worden. Ten eerste: het uitnemen van de gekleurde ramen. Het gehele kunstwerk – 17,40 meter hoog en 7,40 meter breed – is digitaal ingescand en alle 126 afzonderlijke onderdelen zijn in kisten verpakt, nadat de asbesthoudende kit zorgvuldig was verwijderd. In december zijn de kisten overgebracht naar de tijdelijke opslag, aangeboden door een private partij.

Plan voor reconstructie

Architect Allard Meine Jansen, kleinzoon van de kunstenaar, heeft intussen een ontwerp

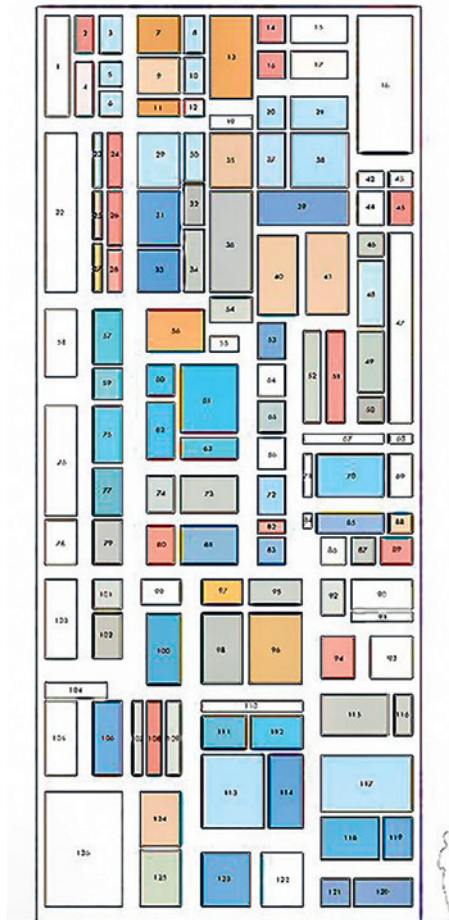
gemaakt voor de herplaatsing. De gemeente is hier positief over, op voorwaarde dat de HVOL de herplaatsingskosten (circa € 300.000) bijeenbrengt, door het aanschrijven van diverse grote fondsen, subsidies en giften vanuit de samenleving. Dat is de tweede, en grootste uitdaging waarvoor we staan.

Twee visuele herinneringen, die op ons YouTube-kanaal te zien zijn, ondersteunen de fondsenwerving, waarbij we optrekken met de Bond Heemschut, gesteund door Museum de Lakenhal, de wijkvereniging Transvaal en door onze ambassadeurs, onder wie Meta Knol, Elco Brinkman en Fons Verheijen.

Tenslotte zal de HVOL opnieuw een monumentenstatus aanvragen, ditmaal uitsluitend voor het kunstwerk zelf, bestaande uit het ontwerp en de ramen. Afstemming met Erfgoed Leiden leert dat dit mogelijk is en bijvoorbeeld ook met orgels gebeurt. Deze status is een absolute voorwaarde bij veel fondsen voor financiering.

aanzicht interieur

Oproep aan iedereen

De projectgroep Glas-in-Beton hoopt dat velen meehelpen aan de reconstructie van dit unieke kunstwerk. Dat kan door een gulle donatie aan onze crowdfunding (zie QR-code), maar ook met waardevolle contacten of kennis. Zonder uw inzet gaat dit kunstwerk alsnog verloren.

Binnenkijken is een rubriek waarin monumenten in en rond Leiden voor het voetlicht komen. Panden met een verhaal over hun bijzondere interieur, architectuur of plek waarop ze gebouwd zijn.

Pieterkerkhof 40

Een rijke bouwgeschiedenis die reikt tot de vroege 14e eeuw

Je zou het niet zeggen als je voor het pand Pieterskerkhof 40 staat, maar achter de 19e eeuwse gevel schuilt een van de oudste bebouwingen van de stad. We zijn hier te gast bij Marieke van den Bosch die recent het achterste appartement (nummer 40b) van twee verdiepingen onder de kap heeft gekocht en intensief heeft laten opknappen met respect voor de vroege bouwelementen. Je dwaalt door de eeuwen heen. Het eerste deel van het pand is rond 1300 neergezet zo heeft houtonderzoek aangetoond. Is herhaaldelijk verbouwd en heeft daarom verschillende stijlen. In elk geval is het een van de eerste stenen gebouwen in de stad.

Tekst & foto's: Hans Klinken

Stenen huizen waren toen een zeldzaamheid. Naast het houtonderzoek is er ook een muur gevonden die 50 tot 60 centimeter dik is en deels opgebouwd met de vroegst bekende metselstenen; de kloostermoppen. Deze zware muren waren duidelijk bedoeld om aanvallen te weerstaan. Het waren namelijk roerige tijden. Die zware muren werden in de 14e eeuw door de graaf verboden die geen versterkte vesting nabij zijn Gravensteen wilde, maar toen stond het huis er al. Het is altijd als woning in gebruik geweest totdat de Waalse gemeenschap er een ziekenhuis van maakte en vanaf 1817 er hun weeskinderen in onderbrachten. In 1890 werd het Bibliotheque Wallonne. In 1973 werd het complex intensief gerestaureerd. In oude foto's van de Rijksdienst zie je de van stuc verlorene muren. Het geeft een verwoest aanzicht. Het moet een enorm werk zijn geweest om dit gebouw een aantal appartementen te creëren, maar dat is majestueus gelukt.

Bij binnenkomst van het pand sta je in een kleine hal met een getimmerd front uit de late 17e eeuw toen het pand eveneens intensief

werd aangepakt. Zo ontstond tevens de trapgevel die uitkijkt op de Kloksteeg. Achter dat geornamenteerde front is de toegang tot het trappenhuis en de kelder. Die kelder stamt vermoedelijk uit die vroege ontstaansgeschiede-

Achter de 19e eeuwse gevel zijn er bouwsporen van 700 jaar oud.

Houten dankconstructie is in de 17e eeuw aangepakt.

Indrukwekkende balkenlaag met houten pennen.

nis. We gaan over de eikentreden trapsgewijs omhoog naar het appartement van Marieke. Op de derde verdieping sta je dan op een klein plateau dat naar rechts buigt maar na drie treden abrupt stopt bij een muur. Vreemd zo'n loos stuk trap. Volgens Marieke is het echter het restant van een trappentoren die verder doorliep. Dat klopt, want volgens een onderzoek van Edwin Orsel van Erfgoed Leiden is er op de toen bestaande bouwmassa al vroeg een huis dwars erop aangebouwd. De trappentoren die beide panden verbond maakt het mogelijk de vloerverschillen te overbruggen.

Marieke wijst op haar inpandige voordeur. Een zware donkergekleurde houten deur met brede delen. Het ziet er prachtig gebruikt uit. Ze doet de suggestie dat het wellicht een van de oudste (inpandig) voordeuren is van de stad, zo niet de oudste. Via die ingang kom je in de ruime woonkamer. Het heeft twee zijbeuken waar een deels zelfontworpen keuken staat in een stemmig blauw. Het plafond van deze verdieping is een indrukwekkende balkenlaag met een houten plafond. Kleine ramen rondom geven een magnifiek uitzicht op de toren van het stadhuis, de daken van de omliggende huizen, de achterkant van de Pieterskerk en de ommuurde tuin van het complex.

Toen Marieke het kocht was het appartement verkamerd. Drie containers met bouw materiaal werden afgevoerd, waarbij de oude elementen uiteraard werden ontzien. Op de leeggemaakte zolderverdieping is een douche/toilet aangebracht. In het slaapvertrek op deze verdieping is de oude kap weer in zijn volle glorie te zien. Leuk wakker worden zo!

We dalen af naar de begane grond om het pand vanuit de tuin te bekijken. In de gang naar die tuin zit een (neo-) gotische nis in de straatmuur, waarvan de functie volstrekt onduidelijk is, maar wel zeer decoratief. In de tuin zien we

Het moet een enorm werk zijn geweest om dit gebouw een aantal appartementen te creëren, maar dat is majestueus gelukt

de twee woonblokken haaks op elkaar staan. Het blok dat aan Mariekes woongedeelte is gebouwd is wat jonger, maar altijd nog in de basis van ca. 1380. Deze twee panden omsluiten deze groene oase. Het is er stil en dat voor

de binnenstad. Kortom, een mooi geheel met een onuitsprekelijk rijke Leidse historie waar het goed wonen is. Wie daar niet zou willen toeven is absoluut een overbodige vraag. Meteen doen als je de kans krijgt.

Endegeest in de jaren tachtig

Mark van der Gaag beschrijft zijn eerste werkjaren als psycholoog in Endegeest. Het geeft een tijdsbeeld van de gang van zaken in een klassiek psychiatrisch asiel. Het is een zoektocht naar het verbeteren van zorg, het behandelen van symptomen en hoe een totaal-instituut de weg inslaat naar ambulante, humane en effectievere zorg. Veel casuïstiek laat zien hoe patiënten waardevolle ideeën hadden over doelen, bejegening en behandeling. Het is maar vijftig jaar geleden, maar het is een ware reis door de tijd.

Mark van der Gaag: *Endegeest in de jaren tachtig: Lessen van Patiënten. Gedachten uitpluizen.*

Een avontuurlijk leven

Margarethe baronesse van Uexküll Güldenband (1873-1970) werd geboren in Kowno, Litouwen als jongste van acht kinderen. Haar vader was opgeleid tot ingenieur aan de cadettenschool in Sint Petersburg. Hij diende onder verschillende tsaren, maar voornamelijk onder tsaar Nicolaas II. Hij had de taak verdedigingswerken te bouwen in steden gelegen in de Oostzeeprovincies Letland en Litouwen.

Omdat er in Riga geen fatsoenlijke opleiding voor meisjes was, en haar beide ouders gestorven waren, besloot ze op zeventienjarige leeftijd, zonder medeweten van haar voogden, zich aan te melden voor het gymnasium in Bern, Zwitserland. Met een diploma op zak schreef ze zich als derde vrouwelijke studente in aan de Polytechnische Hogeschool in Zürich. Tot haar verbazing bleek dit een broeinest van communisten uit Oost-Europa te zijn. Onder andere Vladimir Lenin behoorde hiertoe. In het laboratorium ontmoette ze Albert Einstein, die nogal chaotisch was, maar uitblonk in het goochelen met getallen. Zijn latere vrouw Mileva Maric was haar huisgenote, een bescheiden vrouw, die volgens Einstein beter kon rekenen dan hijzelf. Ze behaalde haar doctoraat in de biologie in Zürich. Met een werkplek op zak bij professor dr. M. Treub, directeur van 's-Lands Plantentuin in Buitenzorg, Indië, vertrok ze op een avontuurlijke bootreis van enkele weken.

In Buitenzorg genoot ze van expedities naar vulkanen, meren en oerbossen. Haar toekomstige echtgenoot, dr. Anton W. Nieuwenhuis, ontdekkingsreiziger op Borneo, ontmoette ze daar. Hij bracht plantenmateriaal naar Bogor, waarvan veel terug te vinden is in de Leidse musea Naturalis en het Wereldmuseum (Volkenkunde). Na de benoeming van Anton tot hoogleraar in de etnologie in Leiden, vestigden zij zich daar. Naast de opvoeding van hun vier kinderen, zette zij zich in voor de vrouwenbeweging met onder anderen Aletta Jacobs en was medeoprichter van de Nederlandsche Bond voor Vrouwenkiesrecht. Om haar wetenschappelijke werk voort te kunnen zetten, na een meningsverschil in de Leidse Hortus, kochten ze een eilandje in de Leidse buurt Vreewijk, waar in 1911 hun huis 'Ons Eiland' (het Kasteeltje) gebouwd werd.

Midden in de Eerste Wereldoorlog startte Margarethe 'De Nederlandsche Centrale voor kinderen uit oorlogvoerende landen' met als doel ondervoede kinderen uit oorlogvoerende landen naar Nederland te halen om aan te sterken. Het project gedragen door vrijwilligers slaagde erin om in bijna 10 jaar ongeveer 60.000 kinderen te helpen. Door haar werk voor de Centrale ontmoet ze vele beroemdheden, van wie enkele niet aan haar pen ontkomen.

dr. Margarethe von Uexküll Güldenband: *Een avontuurlijk leven rond 1900. Een autobiografisch verslag.* Ginko, Leiden

De meelfabriek

De geschiedenis van de Leidse meelfabriek De Sleutels begint in 1884 op een zeventiende-eeuws bastion. Onder leiding van vader, zoon en kleinzoon De Koster groeit het bedrijf in tachtig jaar tijd uit tot een van de grootste meelconcerns van het land, ondanks de hevige concurrentie: 'Men verscheurde elkaar als wolven'. Uiteindelijk leidt kleinzoon Hans een fabriek die in de jaren zestig het graan maalt voor het brood van twee miljoen huishoudens.

Het blijft niet bij het malen van graan. De Sleutels wordt mede-eigenaar van vele broodfabrieken en honderden brood- en banketwinkels in het hele land. Het concern maakt grote winsten en de familieleden kunnen als miljonairs door het leven. En toch gaat het helemaal fout met wat lang de trots van Leiden was.

Hans de Koster ziet in de jaren zestig dat er door ontwikkelingen in Europa geen ruimte meer is

voor verdere groei en besluit het bedrijf te verkopen aan zijn grootste concurrent, Meneba. Door financieel wanbeleid van Meneba moet het laatste grote industriële complex van Leiden de poort sluiten. De gedreven ondernemer Hans de Koster wordt succesvol in de politiek en bepleit als staatssecretaris de zaak waar hij jarenlang tegen ten strijde trok: de vorming van één Europa.

Het complex heeft een unieke bouwgeschiedenis en is een beeldbepalend geheel, uiteindelijk met dertien verschillende gebouwen. Precies 140 jaar later is de betonnen kolos na langdurige leegstand toch nog een Rijksmonument geworden. Een icoon krijgt een tweede leven.

Frits van Oosten: *De Leidse meelfabriek De Sleutels. Graanhandel en het rijke leven van de familie De Koster.* Ginko, Leiden

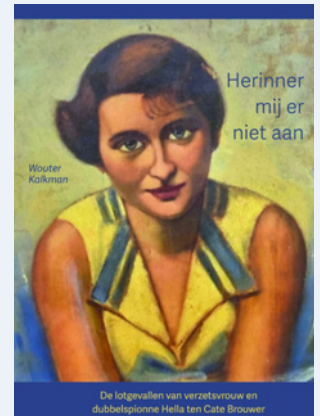
Verzetsvrouw & dubbelspionne

In 1962 wist ze via de rechter televisie-uitzending van haar oorlogservaringen voor altijd tegen te houden. Hella ten Cate Brouwer, de Leidse verzetsvrouw die door verraad in handen viel van de Sicherheitsdienst, alle schuld op zich nam, ter dood werd veroordeeld, maar gratie kreeg van Hitler op voorwaarde dat zij zich verdienstelijk zou maken voor de Duitse geheime dienst. Als eerste Nederlandse vrouw kreeg zij een opleiding tot spion aan de Duitse spionnenschool op het park van het Catshuis in Den Haag. Haar enige missie bracht haar naar Rome, waar ze een verhouding kreeg met Herbert Kappler, Hoofd van de Sicherheitsdienst in Rome. Toen zij de kans kreeg, stapte zij over naar de geallieerden. Oreste Pinto, de spionnenvanger van de Nederlandse geheime dienst, stelde na de oorlog alles in het werk om te voorkomen dat

zij in Nederland strafrechtelijk zou worden vervolgd. Het verhaal van Hella is het verhaal van een verzetsstrijdster en dubbelspionne, die zich voor onmogelijke keuzes geplaatst zag, een groot aanpassingsvermogen had en die de wil om te overleven boven alles stelde.

Hella's verhaal kan niet los worden gezien van de lotgevallen van haar, uit Leiden en Katwijk afkomstige, mede verzetsstrijders Derk van Lingen, Klaas den Dikken en Bauke Planjer, die door het verraad dat ook Hella trof in concentratiekampen in Duitsland terecht kwamen.

Wouter Kalkman: *Herinner mij er niet aan. De lotgevallen van verzetsvrouw en dubbelspionne Hella ten Cate Brouwer.* Ginko, Leiden

Leidse Vrouwenwandeling

Lucretia

Vrijdag 7 maart, 10.30 uur

Start: 't Regthuys van het Utopa Weeshuis
aan de Hooglandse Kerkgracht 17b, Leiden

Op 8 maart 2025 is het Internationale Vrouwendag. Deze dag staat in het teken van de erkenning van de sociale, economische, culturele en politieke prestaties van vrouwen wereldwijd. Ter gelegenheid hiervan organiseert de commissie Excursies op 7 maart een Leidse Vrouwenwandeling waarin beroemde, beruchte, bekende en minder bekende Leidse vrouwen zijn opgenomen.

Bij een bliksemenquête onder een aantal leden welke Leidse vrouwen hieronder vallen, kwam men meestal niet verder dan: Goeie Mie, Magdalena Moons, de Zangeres Zonder Naam en o ja, Tatjana met die moeilijke achternaam.

Tijdens deze wandeling zal u echter veel meer Leidse vrouwen tegenkomen die wat voor Leiden betekend hebben.

Deze wandeling is speciaal voor HVOL-leden ontwikkeld door stadsgidsen Els de Baan en Willem Hogendoorn. De wandeling start en eindigt bij het 't Regthuys van het Utopa weeshuis aan de Hooglandse Kerkgracht.

De wandelexcursie, inclusief presentatie, duurt ongeveer 2 uur. De kosten, inclusief koffie/thee en wat lekkers zijn € 11,00 voor (duo)leden en € 13,50 voor introducés.

Inschrijvingen via de website of telefonisch: 06-17487728 (Liesbeth Brugman) of 06-57531127 (Mieke Duivenvoorden). Er is plaats voor 30 deelnemers.

Fietstocht Boerhaave

Zondag 18 mei, 10.30 uur

Start: Museummolen De Valk

Op zondag 18 mei is het weer tijd voor een fietstocht. Dit keer is het onderwerp *de sporen van Hermanus Boerhaave (1668–1738) arts en botanicus*. We zullen in willekeurige volgorde onder anderen zijn geboorteplaats in Voorhout bezoeken, zijn mooie grote woonstee met park in Oegstgeest en in Leiden de Hortus, Museum Boerhaave en de Waag. We ontdekken waarom Boerhaave in zijn tijd zo belangrijk en trendset-tend was voor de Universiteit van Leiden. En we komen erachter dat hij ook buiten Nederland bekendheid genoot.

Ons startpunt is bij de museummolen De Valk, makkelijk voor degenen die met de auto komen en de fiets mee willen nemen. We verzamelen daar om 10:30 uur. Na een korte inleiding gaan we op pad. We zullen de lunch genieten in Voorhout.

lunch €19,00 voor (duo)leden en €21,50 voor introducés. Het aantal deelnemers is vastgesteld op 16 plus 2 begeleiders vanuit de excursiecommissie. Inschrijven via de website of telefonisch 06-17487728 (Liesbeth Brugman) of 06-38293277 (Leo Roosjen)

Tulpenboom Boerhaave

De excursie duurt tot halverwege de middag. De kosten voor de tocht zijn inclusief de

7 maart | Wandeling bekende Leidse vrouwen**31 maart | ALV-lezing door Pieter Slaman**

19.30 uur, Stadsfoyer. **Toegang alleen voor leden**
De lezing die traditiegetrouw na de algemene ledenvergadering wordt gehouden wordt in 2025, wanneer de Universiteit het 450-jarig bestaan viert, uitgesproken door Pieter Slaman. Hij is universiteits- en onderwijshistoricus, en is in het bijzonder thuis in de universitaire geschiedenis van de laatste 50 jaar. Bij de opening van het academisch jaar 2024-2025 ontving hij de LUS Onderwijsprijs voor de beste docent.

11 mei | Dirk van Eck-Lezing

De Dirk van Ecklezing in 2025 kent als thema 125 jaar sociaaldemocratie in Leiden. Daarover verscheen in het jaarboekje van de HVOL een artikel en twee van de auteurs, Jan Marinus Wiersma en Arie de Jong, verzorgen de lezing. Jan Marinus

richt zich op de periode van de oprichting van de SDAP tot de fusie in 1946 tot PvdA en Arie vertelt het verhaal vanaf deze fusie in 1946. Lange tijd was de partij (eerst SDAP, later de PvdA) onderdeel van een sociaal-democratische beweging. Voor de oorlog vond die haar thuis in het Volksgedebouw aan de Herengracht, waarvan de aankoop werd gefinancierd door Dirk van Eck die lange tijd de voorman was van de SDAP. In de duolezing ligt de nadruk op enkele politieke sleutelmomenten van de Leidse sociaaldemocratie. Zoals de scheuring in 1909, de entree in de gemeenteraad in 1919, de deelname aan B&W vanaf 1935, de generatiewisseling en breuk in 1969/1970, het linkse college van 1974 en het verlies van de leidende positie in de lokale politiek vanaf 2002.

Locatie Lokhorstkerk; Inloop vanaf 14.00 uur, toegang is gratis.

Errata In het artikel over Herengracht 136 van OLN-12/4, p14-15 zijn twee kleine foutjes geslopen in de onderschriften. Het jaartal 1570 moet 1670 zijn (zoals ook in de tekst staat) en de bijschriften van de rechterpagina zijn omgewisseld.

Aanvullingen en correcties**Colofon****Eindredactie**

Marleen Hogendoorn Media

E-mail redactie

oln@oudleiden.nl

Opmaak

Arnold Meijer / Blue Robin dtp

Productie

Nautilus, Leiden

HVOL Postadres:

Secretaris HVOL
Postbus 917
2300 AX Leiden

Website: www.oudleiden.nl

Beeldbank: www.oudleiden.nl/collecties/beeldbank

E-mail: info@oudleiden.nl

Rekeningnummers voor:

- contributies/schenkingen:
NL06 RABO 0322 8362 20
- betaling excursies:
NL67 INGB 0005 9012 64
KvK-nummer 40445843
ANBI-nummer 804311912
ISSN-nummer 2214-353X

Adverteren?

Meer informatie over de mogelijkheden voor adverteren in *Oud Leiden Nieuws*?

Neem contact op met:
advertenties@oudleiden.nl

OLN wordt in een oplage van 2500 verspreid onder leden van de HVOL en als pdf gepubliceerd op www.oudleiden.nl.

Kopij volgend nummer

Het volgende nummer van *Oud Leiden Nieuws* verschijnt begin juni.

Kopij kan tot en met maandag 7 april gestuurd worden naar oln@oudleiden.nl.

 AKERBOOMBOUW	Akerboombouw B.V.	 macropa	Macropa BV
 Alrijne zorggroep	Alrijne Zorggroep	 van muiden SINCE 1700	Glas- en Schilderwerken Van Muiden BV
 Barthen KEUKEN DESIGN CENTER	Barthen Keuken Design Center	PRIMAVERA PERS	Primavera Pers
 riool.nl HuurMaat	Barthen Rioleringswerken BV	 Zorg en Zekerheid Beter in jouw buurt	Zorgverzekeraar Zorg en Zekerheid
 RHIJNHOF golfpark • recreatie • architectuur	Stichting Beheer Begraafplaats Rhijnhof	 Hoogheemraadschap van Rijnland	Hoogheemraadschap van Rijnland
 rijksmuseum boerhaave	Rijksmuseum Boerhaave	 Tandartsenpraktijk Zoeterwoudsesingel	Tandartsenpraktijk Zoeterwoudsesingel
 VERGADERLOCATIE	De Brandmeester - Vergaderlocatie	 RWV ADVOCATEN	RWV Advocaten
 BREEDVESTE BANK • TRADING • INVESTMENT	Breedveste BV	 Schulpen Schuim	Schulpen Schuim BV
 Buik & Van der Horst Gerechtsdeurwaarders	Buik & Van der Horst gerechtsdeurwaarders	 serviceflat SCHOUWENHOVE	Serviceflat Schouwenhove
 BURGY KLASSIEK BOUWEN	Burgy Klassiek Bouwen	 SOCIÉTÉIT AMICITIA	Sociëteit Amicitia
 Grandcafé de BURCHT	Grandcafé De Burcht	 Steenhof	Boutique Hotel Steenhof Suites
	Van Cleef Holding	 TK advocaten notarisser	Teekens Karstens, advocaten en notarissen
 SCOL STICHTING CONFESSIONEEL ONDERWIJS LEIDEN	Stichting Confessioneel Onderwijs Leiden	 BRILL	Brill
 du PRIE bouw & ontwikkeling b.v.	Du Prie bouw & ontwikkeling BV	 Universiteit Leiden	Universiteit Leiden
 Stichting Eva van Hogeveen	Stichting Eva van Hogeveen	 HOTEL LEIDEN	Van der Valk Hotel Leiden
 DG De Gunst Juwelier	De Gunst Juwelier	 WERELD MUSEUM LEIDEN	Wereldmuseum Leiden
 Hartwijk	firma W.P Hartwijk en Zoon	 WALBURGPERS	Walburg Pers
 hbk fiscalisten accountants expat consultants	HBK fiscalisten_accountants_ expat consultants	 Stichting Werk en Onderneming	Stichting Werk en Onderneming
 Stichting Hof Meermansburg	Stichting Hof Meermansburg	 Stichting Zeven Leidse Hofjes	Stichting Zeven Leidse Hofjes
 HOOGLANDSE KERK	Hooglandse kerk	 LEK makelaars & taxateurs	Lek® makelaars en taxateurs
 HOPPEZAK kledingverhuur	Hoppezak Kledingverhuur	 La Gro Geelkerken advocaten	La Gro Geelkerken advocaten
 legaltree	Legaltree	 Prima Management	Prima Management
 TEEUWEN verzekeringen	Teeuwen Verzekeringen	 MUSEUM DE LAKENHAL	Museum De Lakenhal
		 st. stadsparkeerplan leiden	Stadsparkeerplan